

חקר הספרות

אמריקה קוראת מימין לשמאל

"כאן גר העם היהודי" מתאר את הפסגות שספרות יידיש כבשה דווקא באמריקה, מחוץ לבית הגידול הטבעי שלה: מהתיאטרונים הפופולריים של השדרה השנייה ועד לשירה מודרניסטית אנינה ולפרוזה שזכתה בפרס נובל דוד הדר

כאן גר העם היהודי

אברהם נוברשטרן. הוצאת מאגנס, 752 עמודים, 149 שקלים

שדירת תיאטרוני יידיש בניו יורק, 1945. מוקד אמיתי של הטפעה צילום: גטי אימג'ס

שם, אך חלקם, במיוחד לקראת מלחמת העולם השנייה, כבר הגיעו אחרי שהתפרסמו והתעצבו כיוצרים. לא חר שחרכ בית הייצור, יבש גם המרכז האמריקאי לאטו, אף על פי שעוד הצליח להניב פרס נובל לספרות בשנת ה-70.

הפרק השני בספר עוסק בייצוג של אמריקה ובאתגר שארצות הברית הציבה לסופר ביידיש. את גר דומה ניצב לפני מחברים בשלל שפות שבאו לתאר את העולם המשתנה במהירות, במיוחד בערים הגדולות הנחשבות מנוכרות. אכן, בדרך כלל כשמדברים על אמריקה בספרות יידיש מתכוונים בעיקר לנוי יורק, והבעיה העיקרית היא ייצוג של עולם חסר יציבות, נטול עומק היסטורי-ספרותי-לשוני, ובלתי נודע. פתרון אחד הוא רומן שאינו מספר סיפור חיים שלם אלא מתאר כל מיני דמויות תוך כדי תנועה בעיר הגדולה. פתרון דומה מציעה השירה הלירית, המתמקדת ברגעים מבודדים וממילא פחות מחויבת לייצוג עולם מוכר. הפך רק מביא בכל זאת יוצא מהכלל מר-תק: "קנטאקי" מאת י"י שווארץ, מעין שיר אפי על יהודי רגיל המתיישב ומשגשג בדרום האמריקאי.

לאחר הפרק העוסק בייצוגים של סופר יידיש באמריקה, מגיע הפרק הרביעי, על יחסי הורים וילדים. לפי קריאתו של נוברשטרן, התמה המשפחתית המרכזית של ספרות יידיש באמריקה היא לידי ביטוי כבר במחזות הפופולריים בסוף המאה ה-19 של יעקב גורדין; "דער יידישער קעניג ליר" (המלך ליר היהודי) ו"די יידישע קעניגין ליר, אָדער מירעלע אפרת" (מלכת ליר היהודית, או מ"רָלָה אפרת). כפי שהשם השייקספירי מרמז, מחזות אלו עוסקים בהורים נטושים ונבגדים, ואכן הסיפור המשפחתי המרכזי שיש לסופרי יידיש לספר הוא על הורים כאלה, על ילדים שחבר אינם קשורים להורים או מאכזבים אותם קשות. ברומן של י"י זינגר שנכתב שנים מועטות לא חר הגירתו לארצות הברית, הבן הוא אפילו מרגל נאצי ורוצח.

גישה זו הפתיעה אותי תחילה מפני שכקורא של ספרות מודרנית, יהודית וכללית, אני מורגל לנקודת הראות של הבנים המורדים בדרכים הישנות והמאובנות של אבות ואימהות מגבילים; בקיצור, אני רגיל לסטפן דדלוס, להולדן קולפילד ולא לכסנדר פורטנוי - לא להורים שלהם. ואילו כאן, בין היתר בשל האנומליה של ספרות שנכתבת לדור האבות בשפה שהילדים לא יוכלו לקרוא, סיפור המרד וההתרחקות מההורים נהפך מאפי או קומי - לטרגי.

כל דור חדש של יוצרים בארצות הברית יובא ממזרח אירופה; חלקם, במיוחד לקראת מלחמת העולם השנייה, כבר הגיעו אחרי שהתפרסמו כיוצרים. לאחר שחרב בית הייצור, יבש גם המרכז האמריקאי לאטו

יורק למרכז של שירה מודרניסטית ביידיש. בניגוד למזרח אירופה, קהל היעד של הספרות הגבוהה בארצות הברית היה מלכתחילה מצומצם, והמשוררים הסתגרו בחדשנות האסתטית שלהם (בהשפעתם של המודרניסטים האנגלו-אמריקאים שפעלו באותן שנים). במצב זה פרוחה השיירה, גם אם רק בקרב קהל מצומצם. הפך המסקרן ביותר של מרכז היידיש בארצות הברית, ובוהו הוא שונה מהמרכז המזרח-אירופי או מהתחדשות העברית בארץ ישראל באותה תקופה, הוא שהיוצרים תמיד היו מהגרים וידעו כי ילדיהם כבר לא יוכלו ליצור ביידיש כי שפתם תהיה אנגלית. כך, כל דור חדש של יוצרים בארצות הברית יובא בעצם ממזרח אירופה; חלקם באו כצעירים חסרי

הפרקים של החלק הראשון, שבו את מקד, מנתחים שאלות כלליות הנוגעות לספרות יידיש בארצות הברית. גם בחלק זה, הכלי המרכזי של נוברשטרן הוא קריאה צמודה; אלא שכאן יש מגוון גדול עוד יותר של טקסטים (בדיון, מחזות, שירים ומאמרים וזכים אצלו לתשומת לב דומה) כדי להחיות ולפרש את השקפת עולמם של אנשי הרוח היהודים בארצות הברית, חלקם מפורסמים עד היום וחלקם כבר לא ידועים אפילו למי שמכיר את הספרות הזאת.

הפרק הראשון עוסק במרכז הספרותי ביידיש וביחסים הסבוכים והגמישים עם המרכזים האחרים - בראשם פולין, אך גם המרכז קצר היומין בברית המועצות. בקווים כלליים, ניו יורק היתה מרכז לספרות יידיש משני כיוונים הפוכים, פולרי ואלטיסטי. היא היתה מרכז לעיתונות יידיש, ובתוך כך מקור פרנסה ופרסום לסופרים רבים, גם כאן לה שחיו באירופה, וגם לעיתונאים או פובליציסטים. חשוב מכך: בעיתונות היומית פורסמו רומנים בהמשך כים (ספרותיים, לצד רומני "שונד"). מעניין לציין שלא מעט מהרומנים המנותחים בספר מעולם לא ראו אור כספרים, אלא התפרסמו רק בעיתון, או בתרגום לאנגלית. מהצד האליטיסטי נהפכה ניו

של האינטליגנציה האירופית. אפי' לו ארמזים לוולט ויטמן, המשורר האמריקאי בה"א הידיעה, עוברים דרך ההתקבלות האירופית של המי שורר הזה.

זה ספר אקדמי, כלומר - קהל היעד העיקרי שלו הוא מומחים בתחום ספרות יידיש ותחומים משקים, כגון ספרות עברית והיסטוריה יהודית של התקופה. אך מי שמתעניין בספרות יידיש, ומצוי בה ולו במקצת, ימצא בספר עניין רב גם אם אינו איש אקדמי: הספר משתמש בורגון אקדמי במשורה ועיקר עניינו הוא ספרותי-היסטורי ולא תיאורי או פוליטי. לנוחיותם הרבה של מי שאינם שולטים ביידיש, לצד המובאות במקור מוצגים תרגומים. הספר אף כולל גם פח כרונולוגי שעוזר להכניס את הטיעונים המוצגים לפי תמות ואישים גם להקשר היסטורי. לדעת, מבוא המסדר בצורה נרטיבית את ההיסטוריה של ספרות זו היה עוזר יותר.

אפשר לחלק את הספר, שיש בו עיבודים למאמרים שכבר פורסמו לצד חומר חדש, לשני שערים לא שווים באורכם. השער השני עוסק בפועלים של סופרים ומשוררים כמו שלום אש, א' לייטל, יעקב גלשטיין, אנה מרגולין ויצחק שבסיס-זינגר, תוך קשירת פועלים להיבטים רחבים יותר של ספרות יידיש. ארבעת